

Háskóla-, iðnaðar- og nýsköpunarráðuneytið
Sent í samráðsgátt stjórnvalda

6. mars 2025

Umsögn BHM um drög að frumvarpi til laga um breytingu á lögum um Menntasjóð námsmanna (námsstyrkir, endurgreiðslur), nr. 60/2020, mál nr. S-45/2025

BHM hafa borist til umsagnar drög að frumvarpi um breytingar á lögum um Menntasjóð námsmanna. BHM styður fyrirhugaðar breytingar en telur jafnframt nauðsynlegt að ráðist verði í heildarendurskoðun laganna.

Í umsögn BHM um breytingar á námslánakerfinu 2019 var bent á að ekki hefði verið haft nægilegt samráð við bandalagið þegar lög nr. 60/2020 voru sett. Mikilvægt er að samráð sé haft við hagaðila þegar um meiriháttar breytingar á menntasjóðskerfi er að ræða, sér í lagi þar sem fyrir liggur að kerfið hefur ekki staðist væntingar. Í skýrslu Háskóla-, iðnaðar- og nýsköpunarráðuneytisins frá desember 2023 kemur fram að kerfið hefur marga vankanta sem nauðsynlegt er að lagfæra.¹

Helstu efnisþættir frumvarpsins

1. Styrkjakerfi og niðurfelling höfuðstóls.

Ráðgert er að 30% niðurfelling höfuðstóls verði skipt þannig að 20% falli niður jafnt og þétt á hverri önn og 10% í lok náms, að því gefnu að námsmaður útskrifist á réttum tíma. Þetta er jákvætt skref þar sem námsmenn njóta ávinnings jafnóðum. BHM styður þessi áform.

Hins vegar leggur BHM til að samarlögð niðurfelling verði 40%. Bent hefur verið á að í Noregi er allt að 40% námslána breytt í styrk, og í ljósi þess að vilji hefur staðið til þess að námslánakerfi okkar stæðist samanburð við norræn kerfi hvetur BHM til þess að niðurfellingin verði hækkuð í 40% til að jafnast á við það sem best gerist í nágrannalöndum.

Jafnframt bendir BHM á að mun færri námsmenn hafi nýtt sér námsstyrki en gert var ráð fyrir við setningu laganna árið 2020. Þetta bendir til þess að kerfið hafi ekki haft tilætluð áhrif og að nauðsynlegt sé að endurskoða hlut styrkja í kerfinu.

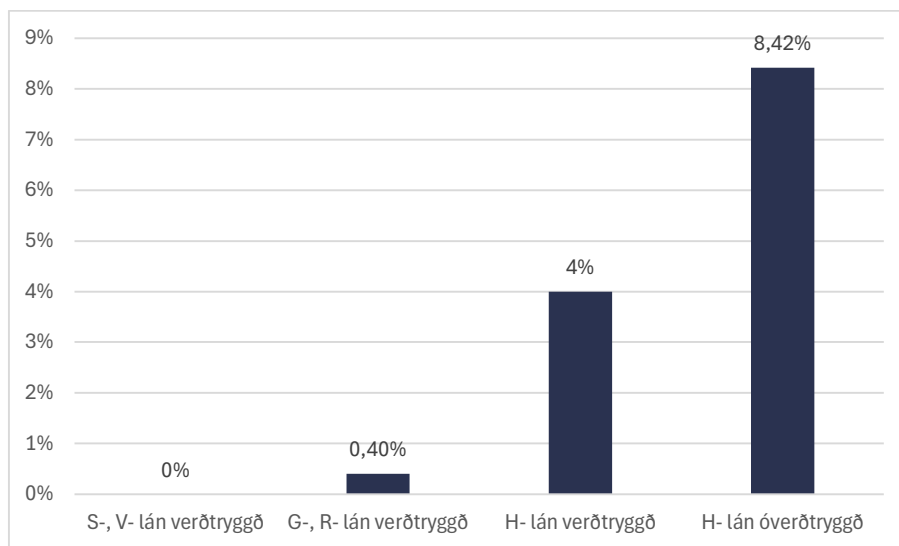
2. Vaxtaviðmið.

BHM styður að dregið verði úr áhrifum stýrivaxtaákvæðana Seðlabanka Íslands á vaxtabyrði námslána með því að lengja viðmiðunartímabil vaxta. Hins vegar telur BHM að enn frekari úrbóta sé þörf til að koma til móts við ungt fólk sem stendur frammi fyrir háum vaxtagreiðslum. Vaxtakjör á nýju H-lánunum hafa reynst óviðunandi, til að mynda eru vextir af verðtryggðum H-lánum tífalt hærri en í eldra lánakerfi LÍN. Í dag eru verðtryggðir vextir 4% og óverðtryggðir 8,42% (verðtryggðu vextirnir hafa haldist þeir sömu síðan júní 2024, óverðtryggðu vextirnir lækkuðu 1. mars 2025 úr 9%, en hafa staðið þar síðan apríl 2023). Samanburður á greiðslubyrði eldri lána og H-lána Menntasjóðs námsmanna sýnir að

¹ Mat á endurskoðun laga um Menntasjóð námsmanna nr. 60/2020, desember 2023

lánþegar greiða mun meira en lánþegar í eldri G-lánakerfinu, jafnvel þótt þeir fái 30% niðurfellingu höfuðstóls². Vaxtakostnaðurinn étur þannig upp allan ávinning af niðurfellingunni.

Mynd 1 vaxtakjör námslána 1.3.2025

3. Ný vaxtaviðmið fyrir lánþega

BHM styður að nýju vaxtaviðmiðin gildi einnig fyrir þá sem þegar hafa tekið lán í hinu nýja kerfi.

4. Forgangsröðun afborgana

BHM styður að lánþegar sem skulda bæði H-lán og eldri lán fái heimild til að greiða fyrst af H-láninu og fresta greiðslu afborgana af eldri lánum.

5. Lengri frestur upphafs endurgreiðslna

Til stendur að lengja upphaf endurgreiðslutíma úr einu ári í 18 mánuði. BHM leggur til að sveigjanleiki verði 24 mánuðir, þar sem fyrirkomulag eldra námslánakerfis LÍN gerði ráð fyrir tveggja ára greiðslufresti og í sumum tilfellum þriggja ára fresti.

Aðrar ábendingar BHM um endurskoðun laga um Menntasjóð námsmanna

Vaxtaálag námslána

BHM telur núverandi fyrirkomulag, þar sem lánþegar bera alla áhættu lánum í vanskilum, óásættanlegt. Vaxtaálag H-lána er 0,8% er notað er til að fjármagna vanskil annarra lánþega. Þetta þýðir að skilvirkir greiðendur námslána bera kostnaðinn af afföllum vegna vanskila annarra eða andláts lánþega, sem eykur greiðslubyrði. BHM leggur til að vaxtaálagið verði afnumið og að ríkið axli hluta af áhættu sjóðsins. Það er óásættanlegt að framtíðarlántakendur beri ófyrirséða og illa skilgreinda áhættu vegna framtíðarvanskila.

² Árskýrsla Menntasjóðs 2023, bls. 30-43.

Meiri sveigjanleiki í endurgreiðslum

BHM er þeirrar skoðunar að Menntasjóður námsmanna eigi að vera félagslegur jöfnunarsjóður sem ber að mæta breyttum aðstæðum í lífi lánþega. Nauðsynlegt er að veita lánþegum meiri sveigjanleika í endurgreiðslum, sérstaklega í aðstæðum eins og fæðingarorlofi, tímabundnu atvinnuleysi eða við fyrstu fasteignakaup. BHM leggur áherslu á að lánþegar fái heimild til að fresta afborgunum í allt að 36 mánuði, án þess að það leiði til aukinnar greiðslubyrði síðar.

Áhrif námslána á ráðstöfunartekjur námsmanna

Námslánaumhverfið hefur íþyngjandi áhrif á ráðstöfunartekjur, þar sem margir lánþegar þurfa árlega að greiða heil mánaðarlaun, jafnvel meira, í afborganir af námslánum. Fyrir sumar starfstéttir getur þetta leitt til þess að menntun borgi sig einfaldlega ekki fjárhagslega.

Ójafnræði milli kynslóða

Nýja námslánakerfið veldur því að nýir lánþegar greiða mun hærri upphæðir í endurgreiðslur af námslánum en eldri kynslóðir. Slíkt skapar óásættanlegt misræmi í fjárhagslegum skuldbindingum mismunandi kynslóða námsmanna. BHM leggur áherslu á að námslánakerfið sé ekki eingöngu félagslegt jöfnunartæki, heldur einnig hvati til menntunar í þágu aukinnar verðmætasköpunar.

Virðingarfyllst,

Sigrún Brynjarsdóttir
Hagfræðingur